

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ: ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΟΛΛΑΝΔΙΚΩΝ ΔΙΓΛΩΣΣΩΝ ΛΕΞΙΚΩΝ*

WILLY MARTIN

Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ

Η προκείμενη ανακοίνωση αποτελείται από τέσσερα μέρη: α) εισαγωγή στη λεξικογραφία και τις βασικές παραμέτρους της, β) παρουσίαση του CLVV και των ιδεών, σχεδίων και προγραμμάτων του, γ) έμφαση στον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η υποδομή (εργαλεία, μοντέλα, στρατηγικές) στη δίγλωσση λεξικογραφία, και δ) συμπεράσματα και προοπτικές του προγράμματος αυτού.

Ως *λεξικογραφία* θα μπορούσαμε να ορίσουμε «τη διαδικασία της συγγραφής ή σύνταξης λεξικών με ορθό και επιστημονικό τρόπο, κατά την οποία χρησιμοποιούνται επαρκείς τεχνικές και τεχνολογίες και η οποία καταλήγει στην απεικόνιση ή την περιγραφή του λεξιλογίου μιας γλώσσας (ή τμημάτων της) για την εξυπηρέτηση των χρηστών ή ομάδων χρηστών». Κατά συνέπεια, η λεξικογραφία είναι μια πολύπλευρη δραστηριότητα στην οποία εμπλέκονται διάφοροι παράγοντες, όπως χρήστες, λεξικογράφοι, μεταλεξικογράφοι, τεχνικοί, εκδότες, χορηγοί. Αυτό σημαίνει ότι η λεξικογραφία ήταν, και εξακολουθεί να είναι, κατά ένα μεγάλο μέρος, εμπορική επιχείρηση, εφόσον ορισμένα λεξικά συγκαταλέγονται στα παγκόσμια best-sellers· είναι επομένως προφανές ότι οι εκδότες παίζουν έναν ενεργό και σημαντικό ρόλο στην παραγωγή και διακίνησή τους. Ωστόσο, είναι λιγότερο γνωστό και προφανές ότι και οι κυβερνήσεις μπορούν να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο στην παραγωγή των δίγλωσσων λεξικών, ο οποίος δεν περιορίζεται σε αυτόν του παθητικού χορηγού. Από την άποψη αυτή, οι κυβερνήσεις της Ολλανδίας και της Φλαμανδίας αναλαμβάνουν τον ρόλο της χώρας-προτύπου, καθώς η (γλωσσική) τους πολιτική τις καθιστά έναν ενεργό παράγοντα στην παραγωγή δίγλωσσων ολλανδικών λεξικών· στην πραγματικότητα, η ενεργοποίησή τους σε λεξικογραφικά ζητήματα οφείλεται στο ότι και οι δύο αυτές χώρες θεωρούν τη γλωσσική υποδομή εξίσου σημαντική με άλλου τύπου υποδομές.

* Λόγω του ιδιαίτερα εξειδικευμένου περιεχομένου του πρωτότυπου κειμένου, η απόδοσή του στην ελληνική έγινε περιληπτικά.

Όπως, λοιπόν, χρειάζεται υποδομή στους δρόμους, το ίδιο ισχύει και για τα λεξικά. Τα λεξικά, όπως και οι δρόμοι, αποτελούν μέσα επικοινωνίας: τα μονόγλωσσα λεξικά συνδέουν τους ανθρώπους της ίδιας χώρας ή της ίδιας γλωσσικής κοινότητας μεταξύ τους, ενώ τα δίγλωσσα παρέχουν τη δυνατότητα να έρθει κανείς σε επαφή με το εξωτερικό. Αν κάποιος θέλει να δημιουργήσει ίσες ευκαιρίες για όλους τους πολίτες μιας κοινότητας (λ.χ. της Ευρωπαϊκής Ένωσης), ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνία της πληροφορίας, η χρήση της γλώσσας δεν θα πρέπει να αποτελεί εμπόδιο αλλά βοήθεια. Αυτές οι σκέψεις οδήγησαν τις κυβερνήσεις της Ολλανδίας και της Φλαμανδίας να αναλάβουν τον ρόλο του ενεργητικού φορέα υλοποίησης στον τομέα της δίγλωσσας λεξικογραφίας. Έτσι, το 1993 ίδρυσαν μια Επιτροπή με τον τίτλο CLVV (Commissie voor Lexicografische Vertaalsoorzieningen, Επιτροπή Λεξικογραφικών Θεμάτων) με σκοπό να σχεδιάζει, να ορίζει, να καθοδηγεί και να συντονίζει την πολιτική τους σε σχέση με τα δίγλωσσα λεξικά. Ειδικότερα, σκοπός της Επιτροπής αυτής είναι να καταρτίσει ένα σχέδιο δράσης για μια περίοδο 10 περίπου ετών (1993-2002) για τη δημιουργία δίγλωσσων λεξικών με τα ολλανδικά ως γλώσσα-πηγή ή γλώσσα-στόχο. Μεταξύ άλλων πρέπει να καταγράφει τις ανάγκες, να επιλέγει κατά σειρά προτεραιότητας τις άλλες γλώσσες, να κάνει τον οικονομικό προϋπολογισμό, να προσφέρει την κατάλληλη οικονομική και τεχνική υποδομή, να αναζητά άλλους χορηγούς και να ελέγχει την πρόοδο των προγραμματίων.

Στον τομέα της υποδομής σχεδιάστηκε ένα εργαλείο που θα επιτρέψει τη δημιουργία οικονομικά σύμφωνων και παράλληλα υψηλής ποιότητας δίγλωσσων λεξικών, το OMBI.

Το OMBI, ακρωνύμιο του Omkeerbare Bilinguale Woordenboeken (=Δίγλωσσες λεξικογραφικές βάσεις δεδομένων με δυνατότητα αυτόματης αντιστροφής), είναι ένα πρόγραμμα σύνταξης δίγλωσσων λεξικών, το οποίο έχει τη δυνατότητα να κατευθύνει, να δομεί και να διορθώνει τα δεδομένα που εισάγονται στον υπολογιστή βάσει μιας προκαθορισμένης γραμματικής. Τα πλεονεκτήματά του είναι η συνέπεια, η ορθότητα και η αποδοτικότητα. Πρόκειται για ένα μοναδικό συντάκτη λεξικών με τον οποίο μπορεί κανείς: να αντιστρέψει τα ζεύγη των γλωσσών με έναν υψηλό βαθμό ακρίβειας· να δημιουργήσει διαφορετικά είδη λεξικών από την ίδια βάση δεδομένων· να προσθέσει εύκολα και μια τρίτη γλώσσα και να δημιουργήσει έτσι ένα πολυγλωσσικό μέσο· να ξαναχρησιμοποιήσει λεξικογραφικές βάσεις δεδομένων που ήδη υπάρχουν· να αλλάξει, να προσθέσει ή να διαγράψει πεδία, ονόματα πεδίων ή κανόνες στην πρότυπη βάση δεδομένων· να κάνει ποικίλες αναζητήσεις κ.ο.κ.

Η πιο μεγάλη καινοτομία του OMBI συνίσταται στη δυνατότητα αντιστροφής των λεξικών. Όμως, για να λειτουργήσει σωστά η αντιστροφή αυτή, πρέπει να ισχύουν κάποιες προϋποθέσεις. Για παράδειγμα, ο λεξικογράφος πρέπει να προσδιορίσει το εκάστοτε λήμμα όχι μόνο σε επίπεδο μορφής (FU=μορφολογι-

κή μονάδα), αλλά και σε επίπεδο σημασίας (LU=λεξιλογική μονάδα)· με άλλα λόγια, το OMBI αναγνωρίζει τόσο τη μορφή μιας λέξης όσο και τις σημασίες που συνδέονται με αυτήν. Για να είναι επιτυχής, λοιπόν, η αντιστροφή πρέπει να πραγματοποιείται και σε σημασιολογικό επίπεδο, αφού επιπλέον το OMBI δεν συνδέει απλώς δυο σημασιολογικές μονάδες μεταξύ τους, αλλά αναγκάζει τον λεξικογράφο να προσδιορίσει και το είδος του δεσμού τους.

Εάν ονομάσουμε Α τη γλώσσα-πηγή και Β τη γλώσσα-στόχο, τότε με τη χρήση του OMBI μπορούμε να δημιουργήσουμε δεσμούς αναμεταξύ τους και να πάρουμε πολύ χρήσιμα λήμματα για το τμήμα Β-Α. Διακρίνουμε ειδικότερα τις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. *Αντιστοιχία ένα προς ένα*: Σημαίνει ότι τόσο η γλώσσα-πηγή (ολλανδικά) όσο και η γλώσσα-στόχος (αγγλικά) έχουν ένα FU και ένα LU για την ίδια λέξη (παράδειγμα *kaneel-cinnamon*). Η αυτόματη αντιστροφή μας δίνει ένα σχεδόν τέλειο και πλήρες λήμμα, που σε πολλές περιπτώσεις θα είναι καλύτερο από αυτό που συνήθως βρίσκουμε στα αγγλο-ολλανδικά λεξικά.
2. *Αντιστοιχία ενός προς πολλά*: Σημαίνει ότι το ένα FU (που έχει περισσότερες σημασίες ή LU) της γλώσσας-πηγής αποδίδει περισσότερα FU (και LU) στη γλώσσα-στόχο. Από την άποψη αυτή υπάρχει μια απόκλιση ανάμεσα στη γλώσσα-πηγή και τη γλώσσα-στόχο (για παράδειγμα το ολλανδικό *kaart*, που αντεστραμμένο αποδίδει το αγγλικό *card, chart, map1, map2, ticket* και *menu*). Για να δοθεί το τελικό αποτέλεσμα της αντιστροφής, το OMBI συμπληρώνει τα λήμματα του Β στοιχίζοντάς τα με περισσότερα λήμματα του Α (στο παράδειγμά μας το λήμμα *ticket* με τα ολλανδικά FU *bon, lot* κ.ο.κ.).
3. *Αντιστοιχία πολλών προς ένα*: Σημαίνει ότι η γλώσσα-πηγή έχει πολλά FU (και LU) που πρέπει να συνδυαστούν με ένα FU της γλώσσας-στόχου (για παράδειγμα το *paar1* και *paar2* με το *couple*). Στην περίπτωση αυτή το OMBI συνενώνει το υλικό περισσότερων λημμάτων σε ένα.

Όπως παρατηρούμε, λοιπόν, με τη χρήση του OMBI δεν μεταφράζουμε ένα λήμμα της γλώσσας Α σε ένα άλλο της γλώσσας Β, αλλά αντ' αυτού δημιουργείται ένας δεσμός ανάμεσα σε ένα LU της γλώσσας Α και σε ένα LU της γλώσσας Β, ώστε να είναι εφικτή η αντιστροφή του δεσμού αυτού. Εάν μάλιστα προϋπάρχουν τα δεδομένα για το Α και το Β, το μόνο που χρειάζεται είναι να δημιουργηθεί ο δεσμός. Για τον σκοπό αυτό, το CLVV δημιούργησε ένα λεξικό αναφοράς για τα ολλανδικά, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως η μια μονόγλωσση πηγή δεδομένων που θα μπορέσει να συνδεθεί με μια άλλη μονόγλωσση πηγή (λ.χ. πορτογαλικά, ελληνικά, δανέζικα κ.ο.κ.). Στην ιδανική περίπτωση, μια τέτοια μονόγλωσση πηγή θα μπορούσε να ονομαστεί Λεξικό Αναφοράς με δυνατότητα Διασύνδεσης (Linkable Reference Lexicon=LRL). Προς το παρόν

το CLVV στοχεύει στη δημιουργία δεσμών ανάμεσα σε δύο LRL με τρόπο οικονομικό και αποδοτικό, ώστε να προκύψουν δίγλωσσα λεξικά.

Εάν, ωστόσο, διερύνουμε τον ορίζοντά μας από τα δίγλωσσα στα πολύγλωσσα λεξικά, δεν έχουμε πλέον να κάνουμε με δύο γλώσσες αλλά με τρεις ή περισσότερες. Έτσι, αναπτύξαμε το ακόλουθο μοντέλο με βάση τρεις γλώσσες, την Α, τη Β και τη Γ: τόσο η γλώσσα Α όσο και η γλώσσα Γ έχουν από έναν δεσμό με τη γλώσσα Β: αυτό σημαίνει ότι τα λήμματα των δύο διαφορετικών γλωσσών Α και Γ συνδέονται με την ίδια γλώσσα Β: στη συνέχεια, μπορούν να συνδεθούν οι μονάδες των δύο γλωσσών Α και Γ και μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, εάν εισαγάγουμε στη βάση δεδομένων μας τρία διαφορετικά LRL (λ.χ. γαλλικό, δανέζικο και αγγλικό), θα προκύψουν αυτόματα μέσω του OMBI τρία δίγλωσσα λεξικά (πρώτα θα συνδεθεί το γαλλικό με το δανέζικο, μετά το αγγλικό με το δανέζικο και τέλος το γαλλικό με το αγγλικό). Το τελικό προϊόν φυσικά εξαρτάται από τη φύση και την ορθότητα των δεσμών, κι έτσι ορισμένες φορές χρειάζεται να επανασυνταχθεί το λήμμα από ένα ανθρώπινο χέρι. Παρά ταύτα, τα αποτελέσματα που είχαμε ως τώρα είναι πολύ ενθαρρυντικά, τόσο από ποιοτική όσο και από ποσοτική (δηλαδή οικονομική) άποψη.

Περίληψη και μετάφραση EBINA ΣΙΣΤΑΚΟΥ